

Localització del treball, residència i mobilitat laboral: el cas del Baix Empordà

Miguel Solana Solana

*Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona
msolana@seneca.uab.es*

Resum

Aquest article presenta dues parts. A la primera part s'exposen alguns dels trets principals de l'evolució de la mobilitat laboral a Catalunya. L'increment del nivell i l'increment de la distància recorreguda diàriament són unes pautes que es generalitzen a tot el territori i que porten a plantejar la progressiva dissociació entre el lloc de residència i el lloc de treball de la població. A la segona part es realitza una anàlisi de la mobilitat laboral d'una comarca concreta, en aquest cas el Baix Empordà. S'ha analitzat el volum, la direccionalitat dels fluxos de mobilitat i la diferenciació professional, i per extensió social, en l'accés a la mobilitat. Per últim, es fan una sèrie de consideracions sobre la repercussió territorial d'aquesta mobilitat i la dissociació creixent entre residència i treball a Catalunya.

Paraules clau: treball, mobilitat laboral, Catalunya, Baix Empordà

Resumen

Este artículo presenta dos partes. En la primera parte se exponen algunas de las características principales de la evolución de la movilidad laboral en Cataluña. El incremento del nivel y el incremento de la distancia recorrida diariamente son pautas que se generalizan en todo el territorio y que hacen conveniente

plantar la progressiva disociació entre el lloc de residència i el lloc de treball de la població. En la segona part se realitza un anàlisi de la mobilitat laboral d'una comarca concreta, en aquest cas el Baix Empordà. Se ha analitzat el volum, la direccionalitat dels fluxos de mobilitat i la diferenciació professional, i per extensió social, en l'accés a la mobilitat. Per últim, se fan una sèrie de consideracions sobre la repercussió territorial d'aquesta mobilitat i la disociació creixent entre residència i treball a Catalunya.

Palabras claves: treball, mobilitat laboral, Catalunya, Baix Empordà

1. Introducció¹

En les darreres dècades s'ha fet evident l'increment sostingut de la mobilitat de la població. Els desplaçaments per anar a comprar, per motius de treball, d'estudi o d'oci, les excursions de cap de setmana, els viatges turístics, la visita de familiars i amics, etc., són tots ells part d'aquesta mobilitat quotidiana o habitual. Tanmateix, la fluctuació dels nivells, la direccionalitat d'aquesta mobilitat i la repercussió sobre la societat i l'economia no han sigut encara prou estudiades des d'una perspectiva global, si exceptuem algunes aportacions al tema, moltes vegades fetes des de la Geografia (MENDIZÀBAL, 1996; MENDIZÀBAL i SÁNCHEZ, 1998; MIRALLES, 1997; NEL·LO, 1995). La manca d'informació i de dades sobre un aspecte que presenta una quantificació difícil és un element que explica, en part, el baix nombre d'estudis.

Només la mobilitat laboral ha merescut una major atenció, que s'ha concretat en tota una sèrie d'aportacions (CASTAÑER, 1994; CASTAÑER, GUTIÉRREZ i VICENTE, 1995; CASTAÑER, DONAIRE, GUTIÉRREZ i VICENTE, 1998; CLOS, 1986; CLUSA i RODRÍGUEZ BACHILLER, 1995; NUNES, 1986; PALACIO —coord— 1995). Ja des de l'any 1981 tenim l'aparició d'aquesta variable en el qüestionari censal. Tanmateix, l'explotació que se'n va fer va ser bastant pobra. La informació tan sols apareixia consignada per aquells municipis de més de 10.000 habitants i els de creuaments amb altres variables van ser molt escassos. El padró de 1986 suposa un canvi en la quantitat d'informació sobre el tema. En concret, l'Institut d'Estadística de Catalunya va començar a explotar de manera sistemàtica i per a tots els àmbits territorials la informació referent a la mobilitat associada a treball i estudi. Aquests són els dos únics tipus de mobilitat sobre els quals es proporciona informació en el padró de 1986, el cens de 1991 i el padró de 1996. I ho seran en el cens que es farà a finals de 2001. Comunament la mobilitat per estudis i treball s'ha conceptualitzat com la *mobilitat obligada*, suposant que la resta té un caràcter més secundari, de major flexibilitat i capacitat en l'elecció de la destinació. Possiblement aquest reduccionisme concep-

¹ Part de les reflexions i els materials que s'exposen en aquest article deriven de la tesi doctoral, *Treball, mobilitat i assentament de la població. Un cas comarcal: el Baix Empordà*, presentada al Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona el gener de 2001.

tual hagi portat i porti encara en l'actualitat a una subestimació de la importància i de la necessitat de tenir en compte altres tipus de mobilitat, per exemple per a una correcta i adequada planificació dels sistemes de transport col·lectiu.

En aquest article es fa una aproximació a les pautes de mobilitat laboral de Catalunya i les seves comarques des de les primeres dades disponibles per al conjunt d'àmbits territorials —1986— fins a l'últim padró realitzat, 1996. Són tan sols deu anys, però els canvis, com s'explicarà més endavant, han sigut d'una gran magnitud i estan suposant una important reconfiguració del sistema de mobilitat laboral a Catalunya. Cada cop el nombre de persones que resideixen i treballen en el mateix municipi és menor, a la vegada que la distància recorreguda diàriament és superior. Això porta a plantejar tota una sèrie de reflexions sobre els costos que implica aquest creixement de la mobilitat habitual —consum energètic, pol·lució mediambiental, despesa monetària i en temps, etc.—. El fet que l'automòbil sigui el mitjà privilegiat de desplaçament per a una part cada cop més important de la població porta a la sobrecàrrega constant de les infraestructures, les quals necessiten una adequació constant per atendre aquest creixement del parc automobilístic i la creixent mobilitat de la població, en aquest cas per motius laborals. El transport col·lectiu, per altra part, corre el perill de quedar relegat a un segon pla, més marginalitzat i, en tot cas, circumscrit a una àrees concretes del país, com són els principals nuclis urbans i principalment l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

Fet un plantejament general, per a tota Catalunya, l'anàlisi incidirà en un cas concret: la comarca del Baix Empordà. Dos són els motius que han portat a aquesta parcelació. Primer, l'estudi d'una àrea geogràficament petita permet una anàlisi més pormenoritzada de les pautes de mobilitat laboral —evolució dels nivells i direccionalitat dels fluxos— i la seva connexió amb una variable fonamental en relació amb la mobilitat laboral: les característiques professionals de la població. En aquest sentit, per exemple, és interessant destacar l'accés diferenciat a la mobilitat segons els grups professionals, com a una aproximació parcial però significativa a les diferències de mobilitat entre els grups socials. Segon, encara que relacionada amb Barcelona i els municipis que l'envolten, es tracta d'una comarca fora de l'àmbit que comunament es defineix com l'àrea metropolitana en sentit estricte i que, fins ara, ha sigut l'àmbit de referència de gran part dels estudis sobre la mobilitat de la població.

L'estudi de la mobilitat, però, es fa dintre d'un marc de reflexió més ampli que planteja quina és la reconfiguració actual de la localització de l'ocupació i la població a Catalunya. Unes tendències que segueixen les transformacions que experimenten la resta de països de l'Europa Occidental. La dissociació creixent entre ambdues variables se situa en l'origen d'aquesta àmplia mobilitat laboral de la població catalana.

2 La recomposició territorial del treball i de la residència a Catalunya: efectes sobre la mobilitat de la població

2.1. El creixement de la dissociació espacial entre la població ocupada i els llocs de treball

Les transformacions que ha experimentat el treball i el mercat laboral des dels anys setanta no només han tingut repercussió en la seva estructura sectorial i professional i en el marc legislatiu que regula les condicions laborals dels treballadors. La localització espacial de l'activitat econòmica i de l'ocupació, encara que d'una manera més subtil, també està experimentant canvis en les darreres dècades.

El quinquenni 1981-1986 va ser un període molt crític a causa de la gran destrucció de llocs de treball, que va situar a Catalunya entre les comunitats espanyoles amb una taxa d'atur més elevada. Durant els anys posteriors s'ha assistit a una major recuperació de les taxes d'ocupació i, per consegüent, de reducció de la taxa d'atur, només trencada per la crisi de principis dels anys noranta.

A la taula 1 s'ha ordenat de forma decreixent els percentatges d'increment que han experimentat les comarques catalanes i el conjunt de Catalunya entre 1986 i 1996 respecte a la població resident ocupada i els llocs de treball.² El creixement durant aquests deu anys a Catalunya és destacable, un 21%, sense diferències significatives entre ambdues variables. Majors diferències, òbviament, es poden trobar per a unitats espacials menors. El nombre de comarques amb reducció tant del nombre de residents ocupats com de llocs de treball durant aquesta dècada és realment petit. Només hi consten quatre comarques: Berguedà, Priorat, Terra Alta i Garrigues, on ha sigut especialment acusada la destrucció d'ocupació. La Noguera i l'Alt Urgell també presenten una reducció dels llocs de treball, encara que la població ocupada que hi resideix ha augmentat.

2 S'ha utilitzat la terminologia que CLUSA, RODRÍGUEZ-BACHILLER (1995) proposen per diferenciar entre la població ocupada resident i els llocs de treball localitzats a la comarca. Són uns conceptes que parteixen de l'obra seminal de Smart (1974) sobre l'ús i la definició de les àrees espacials dels mercats laborals, on distingeix entre la «*resident employed population*» (REP) i la «*day employed population*» (DEP) (Smart, 1974, p. 262). CLUSA, RODRÍGUEZ-BACHILLER (1995) a partir d'aquest estudi proposen els següents conceptes i les següents definicions: «Segons la metodologia original d'Smart cada municipi o grup de municipis queda definit per les variables següents: *població ocupada resident* (POR): conjunt de persones actives que tenen una ocupació laboral i que hi resideixen, hi tinguin o no el lloc de treball. Aquesta variable s'ha qualificat també com la *població ocupada de nit* de l'àmbit considerat i els *llocs de treball localitzats* (LTL): conjunt de persones ocupades que hi treballen, hi tinguin o no la residència. Es pot qualificar també com la *població ocupada de dia* de l'àmbit considerat» (CLUSA, RODRÍGUEZ-BACHILLER, 1995, p. 19).

En un altre estudi (*Atlas Comarcal de Catalunya. Baix Empordà*, 1998), els termes utilitzats són el de població ocupada resident i població ocupada efectiva. Aquest últim fa referència als ocupats residents a la comarca o a l'àrea geogràfica considerada, els ocupats no residents i se n'exclouen els residents que estan ocupats fora de la comarca. Per tant, és equivalent al concepte anteriorment emprat de llocs de treball localitzats.

Fins a cert punt aquests termes, població ocupada efectiva i llocs de treball localitzats, equivalen a l'estructura ocupacional o les ocupacions localitzades en una determinada comarca o municipi. No obstant això, s'ha de fer una puntualització. Les dades amb les quals es treballa provenen de censos i padrons de població que no només tenen en compte un dels diversos llocs en què una persona pot residir, sinó que també recull només una de les múltiples activitats laborals que una persona pot tenir. Normalment es demana que es consignin les característiques i la localització corresponent a aquella activitat que l'individu considera com a principal. Per tant, el nombre de llocs de treball o ocupacions que es localitzen en qualsevol àrea és superior a les dades que proporcionen censos i padrons, a les quals a continuació faré referència amb el terme de «llocs de treball», «llocs de treball localitzats» o «ocupació».

Taula 1
Evolució de la població resident ocupada i dels llocs de treball.
Catalunya i comarques (ordenades de major a menor increment
percentual). 1986-96

residents ocupats		llocs de treball	
Baix Penedès	64,9	Baix Llobregat	52,7
Garraf	58,0	Vallès Occidental	51,7
Vallès Oriental	45,7	Segarra	49,2
Baix Llobregat	45,7	Vallès Oriental	40,2
Vallès Occidental	42,8	Tarragonès	38,0
Tarragonès	39,8	Alt Penedès	35,5
Val d'Aran	38,8	Baix Penedès	35,5
Maresme	35,4	Val d'Aran	35,4
Baix Camp	33,3	Garraf	33,3
Alta Ribagorça	33,3	Solsonès	29,1
Alt Penedès	32,0	Gironès	25,1
Baix Empordà	29,0	Baix Empordà	23,5
Solsonès	28,6	Baix Camp	22,5
Selva	26,8	Catalunya	21,0
Anoia	24,9	Cerdanya	20,3
Segarra	24,2	Maresme	19,6
Gironès	23,8	Segrià	19,6
Cerdanya	23,3	Selva	19,5
Pallars Sobirà	22,0	Alt Empordà	17,4
Alt Empordà	21,7	Anoia	15,1
Catalunya	21,2	Alta Ribagorça	14,1
Segrià	20,8	Osona	13,6
Urgell	19,1	Bages	12,2
Pla de l'Estany	18,2	Pla d'Urgell	11,4
Pla d'Urgell	16,3	Alt Camp	11,3
Osona	15,5	Pla de l'Estany	9,7
Bages	14,5	Urgell	8,7
Montsià	12,1	Barcelonès	8,7
Alt Camp	10,5	Pallars Sobirà	8,2
Baix Ebre	10,5	Baix Ebre	8,1
Pallars Jussà	10,3	Montsià	7,0
Noguera	7,6	Garrotxa	5,2
Garrotxa	5,2	Ribera d'Ebre	3,9
Barcelonès	4,9	Pallars Jussà	3,5
Ripollès	4,5	Ripollès	1,1
Ribera d'Ebre	3,6	Conca de Barberà	0,1
Alt Urgell	2,6	Noguera	-2,3
Conca de Barberà	2,6	Alt Urgell	-9,3
Priorat	-2,7	Berguedà	-12,6
Berguedà	-2,8	Garrigues	-14,3
Garrigues	-3,3	Terra Alta	-16,3
Terra Alta	-8,0	Priorat	-20,6

Font: elaboració pròpia a partir de les dades corresponents al padró de 1986 i a l'estadística de població de 1996, web de l'IEC

Fora d'aquestes comarques, la resta del territori ha experimentat un creixement tant de la seva població resident ocupada com dels llocs de treball, això sí amb un grau de variabilitat molt heterogeni. Per a una millor visualització de les diferents evolucions comarcals s'ha considerat convenient presentar les dades de la taula 1 en la figura 1.

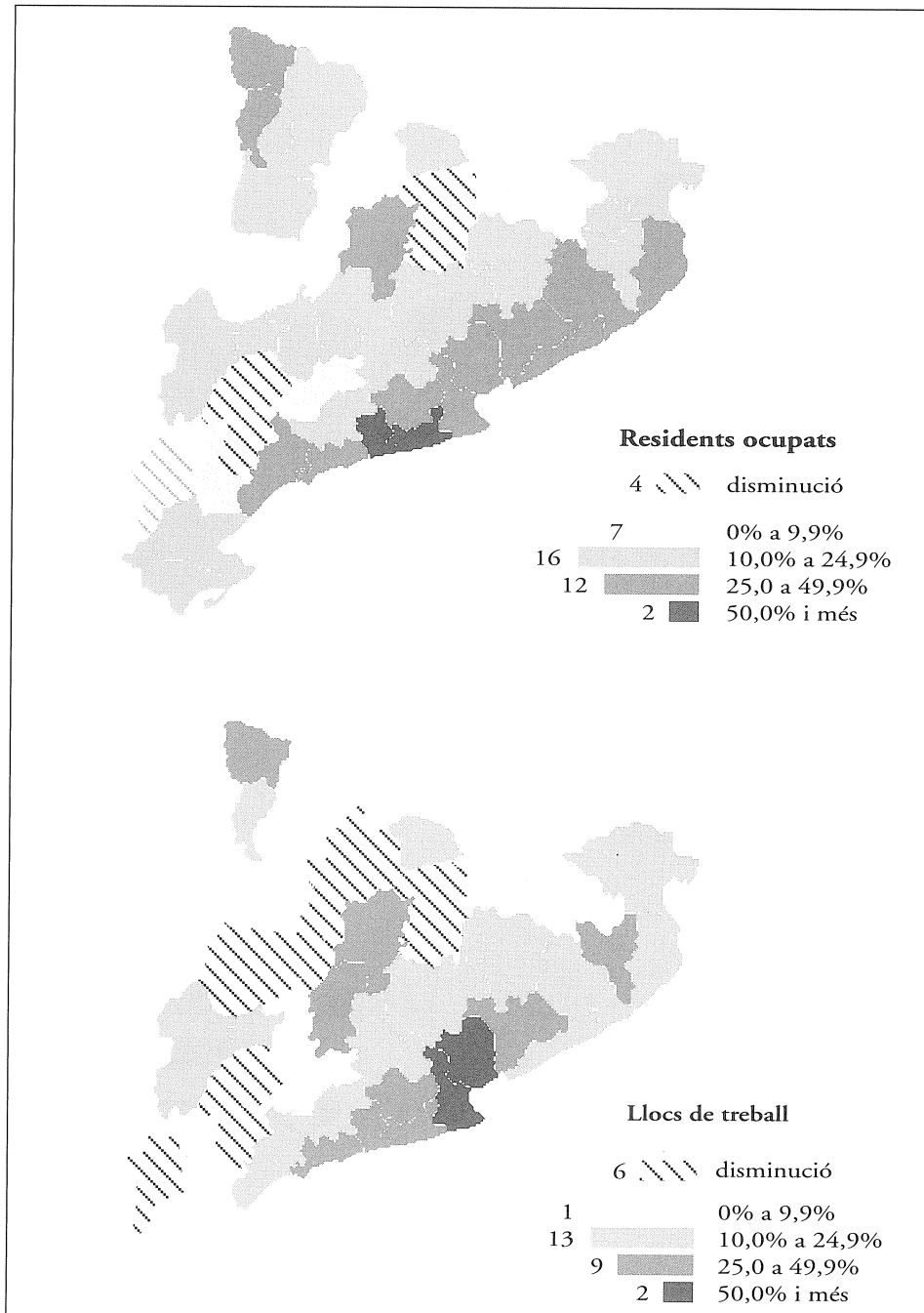
En general, hi ha coincidència espacial entre els mapes que fan referència a la variable «residents ocupats» i a la variable «llocs de treball». Les comarques litorals i que voregen el Barcelonès, des del Baix Camp fins a l'Alt Empordà, es constitueixen en l'àrea de major creixement de la població resident ocupada i, encara que d'una forma no tan clara, dels llocs de treball. El Barcelonès es manté força per sota de la mitjana català en tots dos casos, especialment en el cas de la població resident ocupada (+4,9%), mentre que mostra un increment major en la localització de llocs de treball (+8,7%). Uns segons màxims es poden localitzar en certes comarques interiors, cas del Solsonès i la Segarra, i certes comarques dels Pirineus, com la Val d'Aran i l'Alta Ribagorça. Totes elles són comarques de poca població, amb problemes de significació estadística.

Les comarques amb un major creixement de la població resident ocupada s'estenen al llarg de la façana litoral amb màxims al Baix Penedès i al Garraf. El mapa del creixement en els llocs de treball, no obstant això, mostra una major concentració en unes comarques determinades on els increments han sigut molt accentuats. Sobresurten, en aquest sentit, el Baix Llobregat i el Vallès Occidental com els territoris on hi ha hagut el major creixement de llocs de treball. Els percentatges d'increment d'aquestes dues comarques, al voltant del 50%, donen idea de la important localització d'ocupació que han experimentat totes dues en els últims anys. Malgrat tenir una població força inferior a la del Barcelonès, ambdues són les que fan una major «aportació» al creixement del nombre d'ocupats i, encara més significatiu, a la creació de llocs de treball del conjunt de Catalunya.

Per últim, a la figura 2 s'han classificat les comarques segons quina de les dues variables ha tingut un major creixement. Com es pot observar, la major part de les comarques catalanes han vist créixer amb més força el nombre de residents ocupats que el dels llocs de treball, excepte en casos molt determinats: Alt Penedès, Baix Llobregat, Barcelonès i Vallès Occidental, en el cas de la Regió Metropolitana de Barcelona —RMB—; Segarra-Solsonès i, per últim, Alt Camp i Ribera d'Ebre a Tarragona. És de destacar que les comarques amb capitals de província: Gironès, Segrià i Tarragonès mostren una evolució força equilibrada d'ambdues variables, ocupats i llocs de treball.

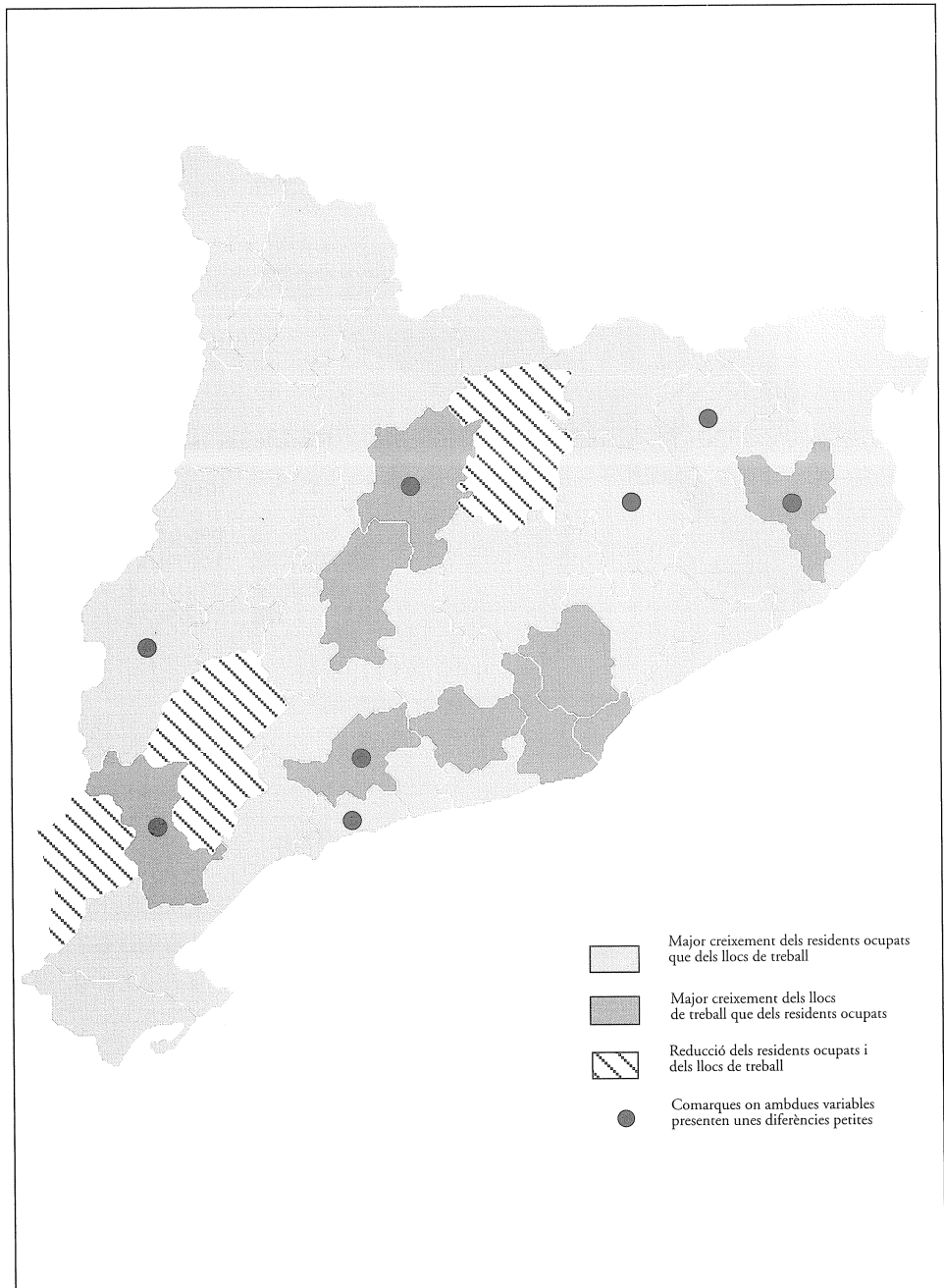
Si s'atén al conjunt d'informació que s'exposa en les taules i figures que s'han presentat, es podrien destacar diversos fenòmens. Especialment interessant és el cas de les comarques litorals perifèriques a la RMB o que voregen la RMB. Hi ha una forta diferenciació en l'evolució d'ambdues variables al Baix Empordà, Baix Penedès, Garraf, Maresme i la Selva, a favor d'un increment molt més accentuat de la població resident ocupada que en la creació de llocs de treball. L'increment percentual és al voltant del doble en el cas de la comarca tarragonina i les comarques de Barcelona i més moderat en el cas de les

Figura 1
Evolució dels residents ocupats i dels llocs de treball
a les comarques catalenes. Percentatge. 1986-1996

Font: Elaboració pròpia a partir del padró de 1986 i l'estadística de població de 1996, web de l'IEC

Figura 2.
Tipologia comarcal de l'evolució dels residents ocupats
i els llocs de treball. 1986-1996

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de la taula 1

comarques gironines (com es pot comprovar en la ja citada taula 1). En principi, les comarques citades anteriorment semblen configurar-se com l'espai residencial preferent dels ciutadans del Barcelonès i d'altres ciutats importants de l'entorn metropolità, que són el principal flux migratori que alimenta gran part de la població que reben els municipis catalans. L'exacerbat creixement de població i d'ocupats que hi resideixen no es correspon a un creixement de la mateixa intensitat pel que fa a la localització dels llocs de treball.

Al contrari, la desconcentració de l'activitat productiva del Barcelonès cap als polígons industrials de les comarques més pròximes accentua que el Baix Llobregat i el Vallès Occidental s'hagin situat al capdamunt de la classificació pel que fa al creixement de l'ocupació que es localitza a les comarques. En segon terme, destaquen la resta de comarques metropolitanes i les comarques amb capital de província: Gironès, Segrià i Tarragonès-Alt Camp.

2.2. El creixement en intensitat i en distància de la mobilitat laboral

Tots aquests canvis estructurals i en la localització dels ocupats i l'ocupació es fan dintre d'un context que es podria anomenar «explosió» de la mobilitat laboral. Les dades de la taula 2 en són una bona mostra. Només fan referència a la mobilitat laboral entre comarques que, en principi, és una mobilitat de major distància que la mobilitat laboral entre municipis.³

El creixement de la mobilitat laboral es fa a un ritme força superior al del creixement del nombre de població ocupada. Si a tot Catalunya aquesta s'havia incrementat en un 21% entre 1986 i 1996, la mitjana d'increment dels desplaçaments intercomarcals se situa lleugerament per sobre del 100%, tal com es pot apreciar a la taula 2. És a dir, que en tan sols deu anys s'ha doblat el nombre de població que resideix en una comarca i treballa en una altra, cosa que ens posa sobre la pista de la creixent dissociació entre el lloc de residència i el lloc de treball. Els possibles canvis de feina implicarien, en principi, una menor propensió a la migració ja que cada cop més les distàncies que es poden cobrir de manera quotidiana són més grans. Això sembla que quedaria compensat pel que es podria denominar com una major *llibertat residencial* de les persones que deslligarien l'espai de treball de l'espai de residència. Llibertat, evidentment, tamiada per les diferències socials i la capacitat d'accés a l'habitatge.

3 Sobre la mobilitat laboral a Catalunya s'han fet diversos estudis, ja citats prèviament, que prenen com a base la mobilitat intermunicipal (PALACIO [coord], 1995). La mobilitat laboral entre municipis és cada cop més intensa i, encara que és una mobilitat força heterogènia territorialment, afecta tot tipus de municipis amb independència de la seva grandària i la seva localització. En aquest sentit, l'estudi de CASTAÑER, DONAIRE, GUTIÉRREZ i VICENTE que analitza l'evolució de les àrees de cohesió entre 1981 i 1991 apunta que «es passa d'un mapa on el dominant era el *buit* a un mapa on la característica principal és el *ple*. S'ha donat un augment del nombre i extensió de les àrees de cohesió, la qual cosa vol dir un increment de la mobilitat per motius laborals i, consegüentment, un augment de les relacions intermunicipals. En definitiva, les relacions que caracteritzen el fet urbà s'han estès a tot el territori català» (CASTAÑER, DONAIRE, GUTIÉRREZ i VICENTE, 1998, p. 52).

Taula 2
Evolució de la mobilitat laboral intercomarcal. Catalunya i comarques.
Percentatge. 1986 i 1996

	Percentatge d'entrades sobre el total de llocs de treball		Percentatge de sortides sobre el total d'ocupats residents		Percentatge de llocs de treball ocupats per residents	
	1986	1996	1986	1996	1986	1996
Alt Camp	9,6	19,2	9,0	18,2	90,4	80,8
Alt Empordà	4,3	6,3	4,4	9,8	95,7	93,7
Alt Penedès	9,8	17,6	11,2	16,7	90,2	82,4
Alt Urgell	4,5	6,5	9,4	21,5	95,5	93,5
Alta Ribagorça	3,4	5,9	8,2	23,5	96,6	94,1
Anoia	7,2	9,0	5,6	14,7	92,8	91,0
Bages	3,8	7,4	6,0	11,3	96,2	92,6
Baix Camp	9,6	13,6	15,7	25,9	90,4	86,4
Baix Ebre	5,3	9,6	5,9	12,1	94,7	90,4
Baix Empordà	4,2	7,1	7,1	13,8	95,8	92,9
Baix Llobregat	24,3	32,6	34,7	39,0	75,7	67,4
Baix Penedès	13,1	17,9	10,6	30,6	86,9	82,1
Barcelonès	12,4	22,9	8,9	16,9	87,6	77,1
Berguedà	5,8	7,1	5,7	16,4	94,2	92,9
Cerdanya	5,7	7,9	11,3	15,4	94,3	92,1
Conca de Barberà	5,5	14,8	9,9	20,8	94,5	85,2
Garraf	8,2	11,3	12,3	28,6	91,8	88,7
Garrigues	3,3	9,4	11,8	26,8	96,7	90,6
Garrotxa	3,1	7,3	5,4	9,6	96,9	92,7
Gironès	11,6	18,9	7,3	14,1	88,4	81,1
Maresme	8,3	11,8	17,6	29,9	91,7	88,2
Montsià	5,7	8,3	9,7	16,2	94,3	91,7
Noguera	4,1	10,3	10,3	23,8	95,9	89,7
Osona	3,7	5,8	5,1	8,6	96,3	94,2
Pallars Jussà	3,5	5,9	7,6	15,4	96,5	94,1
Pallars Sobirà	2,9	7,2	9,2	23,0	97,1	92,8
Pla d'Urgell	8,0	16,7	8,2	20,4	92,0	83,3
Pla de l'Estany	3,3	15,2	4,8	22,5	96,7	84,8
Priorat	5,1	9,3	11,4	30,9	94,9	90,7
Ribera d'Ebre	9,3	15,5	7,2	13,3	90,7	84,5
Ripollès	3,2	8,2	6,0	13,8	96,8	91,8
Segarra	8,5	27,7	10,9	15,6	91,5	72,3
Segrià	4,2	8,0	3,7	8,4	95,8	92,0
Selva	12,3	17,1	9,9	19,7	87,7	82,9
Solsonès	3,9	10,5	6,3	12,4	96,1	89,5
Tarragonès	15,2	21,2	8,2	15,8	84,8	78,8

Terra Alta	1,5	4,2	5,7	16,5	98,5	95,8
Urgell	5,5	12,9	8,5	22,9	94,5	87,1
Val d'Aran	4,3	7,2	1,8	7,2	95,7	92,8
Vallès Occidental	15,3	24,6	17,5	22,0	84,7	75,4
Vallès Oriental	20,3	27,2	15,4	25,6	79,7	72,8
Catalunya	12,0	20,3	12,3	20,7	88,0	79,7

**Evolució dels desplaçaments
(ordenats de forma decreixent)**

a una altra comarca		des d'altre comarca	
Pla de l'Estany	453,6	Pla de l'Estany	401,5
Val d'Aran	448,8	Segarra	389,0
Baix Penedès	374,5	Solsonès	242,4
Alta Ribagorça	280,7	Conca de Barberà	170,9
Garraf	266,3	Pallars Sobirà	163,0
Anoia	228,1	Ripollès	161,6
Urgell	221,3	Urgell	153,2
Pallars Sobirà	204,4	Garrotxa	151,4
Pla d'Urgell	191,1	Garrigues	147,3
Berguedà	180,8	Noguera	146,9
Segrià	176,0	Vallès Occidental	144,7
Tarragonès	169,6	Alt Penedès	143,5
Alt Empordà	168,8	Terra Alta	138,1
Terra Alta	167,1	Pla d'Urgell	132,5
Priorat	163,8	Segrià	127,4
Selva	153,1	Val d'Aran	127,3
Solsonès	151,4	Alt Camp	123,4
Baix Empordà	150,4	Bages	115,7
Noguera	149,8	Baix Empordà	109,0
Vallès Oriental	141,6	Gironès	104,7
Gironès	140,5	Catalunya	104,4
Ripollès	140,3	Baix Llobregat	104,4
Alt Urgell	136,0	Barcelonès	101,4
Maresme	130,7	Alta Ribagorça	97,0
Baix Ebre	128,2	Baix Ebre	96,6
Pallars jussà	125,1	Tarragonès	92,5
Alt Camp	122,9	Vallès Oriental	87,5
Baix Camp	120,6	Baix Penedès	85,1
Garrigues	119,9	Garraf	84,3
Conca de Barberà	115,4	Osona	76,5
Bages	114,2	Pallars jussà	75,0

Catalunya	103,8	Baix Camp	73,3
Barcelonès	99,8	Ribere d'Ebre	73,3
Alt Penedès	97,5	Alt Empordà	72,8
Osona	93,9	Maresme	69,0
Ribere d'Ebre	90,9	Cerdanya	66,4
Montsià	87,2	Selva	65,9
Garrotxa	86,4	Montsià	56,2
Vallès Occidental	80,1	Priorat	45,6
Segarra	77,2	Anoia	43,5
Cerdanya	69,1	Alt Urgell	30,2
Baix Llobregat	63,6	Berguedà	7,9

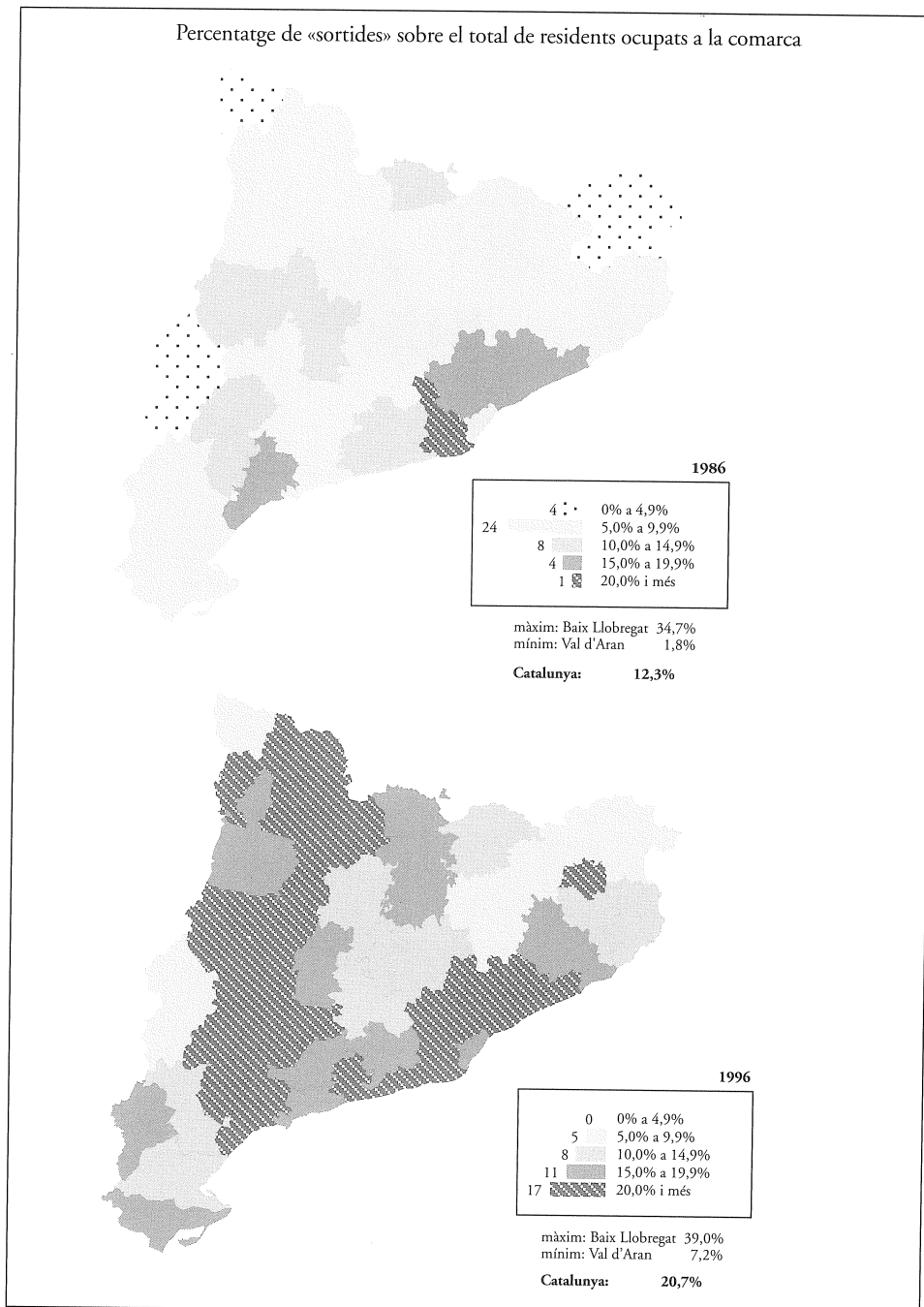
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades corresponents al padró de 1986 i l'estadística de població de 1996, web de l'IEC

El percentatge d'ocupats a tot Catalunya que resideixen i treballen en comarques diferents passa del 12% aproximadament el 1986 a una xifra superior al 20% el 1996. El nombre de població resident ocupada que és capaç de retenir cada comarca és cada cop menor. En el cas de la mobilitat laboral entre municipis, les xifres encara són més impactants, ja que s'ha passat d'un 29%, l'any 1986, d'ocupats que no treballen en el seu municipi de residència a un 42% a l'any 1996. En xifres absolutes l'increment ha sigut de prop de quatre-centes mil persones —1986: 526.152; 1996: 923.443, segons les dades facilitades per CASTAÑER, DONAIRE, GUTIÉRREZ i VICENTE (1998, p. 53)—. En aquesta dada és convenient tenir en compte l'esmicolament municipal que presenta Catalunya, així com la composició d'una àrea metropolitana al voltant de Barcelona conformada per un gran nombre de municipis, superior per exemple a l'Àrea Metropolitana de Madrid, però que de totes maneres no invalida la constatació d'aquest creixement de la mobilitat laboral.

Com en el cas anterior, s'ha considerat convenient traspassar la informació de la taula 2 a la figura 3 per a una millor visualització espacial de l'estructura dels sistemes de mobilitat quotidiana i de les tendències que s'apunten de cara al futur. Aquests mapes il·lustren el que es podria definir com el nivell o grau de «obertura» comarcal als fluxos de mobilitat exteriors per a dos moments concrets, 1986 i 1996. En primer lloc, s'ha calculat el percentatge que representen les «entrades» de població ocupada provinent d'altres comarques catalanes sobre el total de llocs de treball que s'hi localitzen. En segon lloc, s'ha calculat el percentatge de «sortides», és a dir, el percentatge d'ocupats residents a una comarca que es desplacen a treballar a una altra.

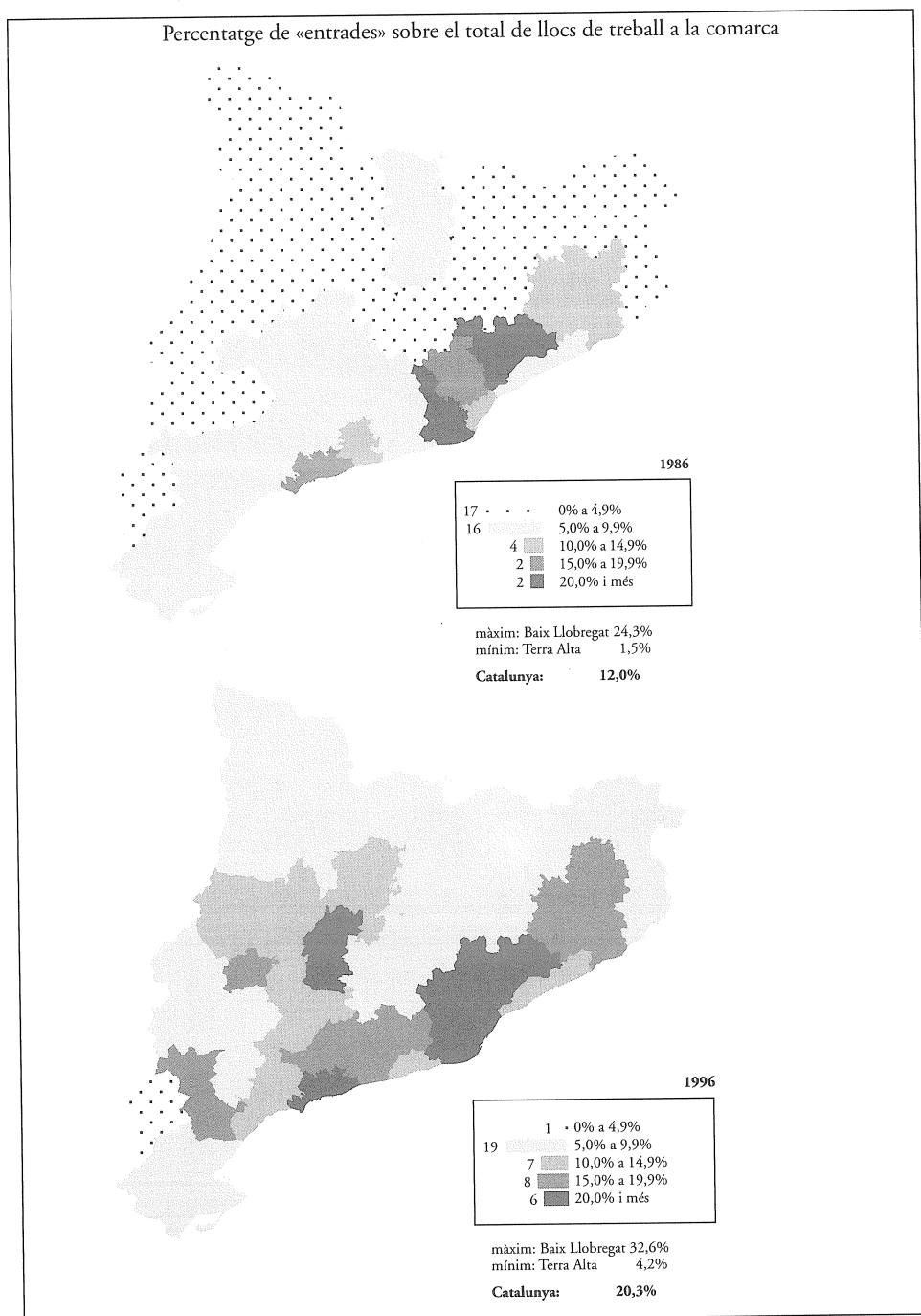
Els mapes mostren una clara tendència a l'enfosquiment com a conseqüència que el grau d'obertura comarcal a la mobilitat laboral s'accentua clarament. A l'any 1996 només una comarca de Catalunya, la Terra Alta, es trobava per sota del 5% d'entrades sobre el total de llocs de treball que s'hi localitzaven i cap comarca se situava per sota d'aquesta barrera en el cas del percentatge de sortides sobre el total de residents ocupats a la comarca. En les categories opo-

Figura 3.
Evolució de la mobilitat laboral a les comarques catalanes.
1986-1996

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la taula 2

Figura 3.
Evolució de la mobilitat laboral a les comarques catalanes.
1986-1996

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la taula 2

sades, les que defineixen un major grau d'interrelació i obertura (20% com a mínim de les entrades o de les sortides), l'increment de comarques és destacable: es passa de 2 a 6, en el cas dels llocs de treball ocupats per població provinent d'altres comarques; de 1 a 17 en el cas dels ocupats que no treballen en la seva comarca de residència.

Els mapes corresponents al percentatge de llocs de treball ocupats per residents d'altres comarques mantenen una major similitud en les dues dates de referència, respecte als altres dos mapes. En el primer cas es perfila més o menys tota la façana costanera, a excepció de l'Empordà-l'Alt i el Baix Empordà mantenen una posició més discreta—, i les comarques que s'estructuren a partir dels grans eixos viaris interiors. Les comarques que presenten un major grau de recepció d'ocupats són les comarques metropolitanes que concentren gran part de l'activitat econòmica i contenen els grans polígons industrials de Catalunya: Barcelonès, Baix Llobregat i els dos Vallès. El fet de constituir una àrea metropolitana cada vegada més interrelacionada té el seu reflex en aquest creixement dels fluxos de mobilitat laboral tant d'entrada com de sortida. Per altra part, també destaca el cas del Tarragonès, on es localitzen les grans instal·lacions petroquímiques dels països.

Al contrari, els mapes del percentatge d'ocupats que treballen a una altra comarca mostra una evolució molt més dispar. Com en el cas precedent, es perfilen les comarques metropolitanes i, en especial, el Baix Llobregat, on els fluxos de mobilitat laboral són molt intensos en tots dos sentits. No obstant això, la imatge que dona el mapa de 1986 és d'una mobilitat molt més concentrada en aquesta àrea propera a la ciutat de Barcelona. Només 5 de les 41 comarques «expulsen» cap a una altra comarca a més del 15% dels seus residents ocupats (en ordre decreixent són: Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental, Baix Camp i Vallès Oriental) i 28 comarques es mantenen per sota del 10%, entre elles el Baix Empordà. El panorama a l'any 1996 canvia radicalment. Ara són 28 comarques les que se situen per sobre de la barrera del 15%, de les quals, 17, ho fan inclús per sobre del 20%. En les categories inferiors, menys del 10%, només resten cinc comarques (en ordre decreixent: Alt Empordà, Garrotxa, Osona, Segrià i Val d'Aran). El Baix Empordà, encara que escala posicions, presenta uns percentatges de «sortides» inferiors —entre el 10% i el 15%— si el comparem amb les comarques metropolitanes i les més properes a la RMB: Baix Penedès, Garraf i la Selva.

La distribució espacial de les comarques mostra, així mateix, tota una sèrie de canvis. Per una part, les comarques de la RMB accentuen la ja marcada «expulsió» d'ocupats que venien registrant el 1986 i s'hi afegeixen altres comarques situades al voltant de les principals ciutats, Girona (Pla de l'Estany, Selva i Baix Empordà), Lleida (Garrigues, Noguera, Urgell i Pla d'Urgell) i Tarragona (Priorat, Baix Penedès, Conca de Barberà i Alt Camp). Més difícil d'explicar és el sobtat increment de la mobilitat en l'eix del Pirineu i en certes comarques de la plana de Lleida i del sud de Tarragona.

3. La mobilitat laboral al Baix Empordà

3.1 Evolució i direccionalitat de la mobilitat laboral

Feta aquesta panoràmica sobre el conjunt de Catalunya, l'interès es dirigeix ara a l'anàlisi específica d'un cas, el de la comarca del Baix Empordà. Es tracta d'una comarca amb un fort dinamisme econòmic en la qual el creixement de la població ocupada ha sigut remarcable, força superior al del conjunt de Catalunya. També ha sigut l'increment de llocs de treball localitzats a la comarca, però sempre a una escala menor, cosa que ha aprofundit les diferències entre totes dues variables. En concret, l'evolució entre 1986 i 1996 del nombre de residents i llocs de treball va ser del 29,0% i el 23,5% respectivament (taula 1).

Una conseqüència immediata és el progressiu increment de població que necessàriament ha de sortir habitualment de la comarca a treballar, necessàriament ja que encara que el nombre d'ocupats residents fos idèntic al de llocs de treball a la comarca, aquest fet no implicaria *per se* absència d'intercanvis de població amb d'altres comarques. Si en 1986 el «dèficit» de llocs de treball respecte a la població ocupada resident era de 1.072, s'havia més que doblat el 1996 amb un «dèficit» de 2.650. Però és que el nombre de persones que entren i surten prenent com a referència el Baix Empordà no ha parat d'incrementar-se i, amb això, ha baixat el nivell d'autocontenció,⁴ el qual va passar del 93% el 1986 al 86% el 1996. Tot i així es manté en uns paràmetres elevats respecte a altres comarques catalanes.

Una primera qüestió que es planteja és si l'increment dels fluxos de mobilitat és intrínsec o només respon a un creixement molt accelerat del nombre d'ocupats a la comarca. En la taula 3 es constata, primer de tot, que el nombre de persones que resideixen i treballen, en aquest cas al mateix municipi, es manté pràcticament invariable en un context de creixement de l'ocupació, amb la qual cosa augmenta significativament el percentatge de població que treballa fora del seu municipi de residència. Així, si el 1986 una quarta part del total dels ocupats a la comarca treballaven fora del seu municipi de residència, el 1996 el percentatge ja se situava en el 40% i, possiblement, les dades del pròxim cens ja mostraran que més de la meitat dels ocupats s'han de desplaçar a un municipi diferent al de residència per treballar.⁵

No només cada vegada hi ha una creixent dissociació entre municipi de residència i municipi de treball,⁶ sinó que les distàncies recorregudes van en

4 Nivell d'autocontenció: percentatge de residents ocupats que treballen a la pròpia comarca.

5 Percentatges que se situen al mateix nivell, encara que una mica per sota, del que es registra pel conjunt de Catalunya i que ja han sigut citats amb anterioritat: 29%, el 1986 i 42%, el 1996, segons les dades facilitades per CASTAÑER, DONAIRE, GUTIÉRREZ i VICENTE (1998, p. 53).

6 Com a element il·lustratiu d'aquesta evolució en un període més llarg es pot fer referència al cas dels municipis de Palafrugell, Palamós i Sant Feliu de Guíxols, els únics pels quals és possible disposar de dades des de 1981. Així, si el 1981 un 16% dels seus residents ocupats marxaven a treballar a un altre municipi, aquesta xifra ha anat progressivament en augment, en especial des de 1986 (20%), fins a arribar a uns percentatges del 27% (1991) i del 34% (1996). Per tant, s'ha doblat el percentatge de persones que resideixen i treballen en municipis diferents. En tot cas, és convenient apuntar que són municipis amb baixos nivells de mobilitat intermunicipal, especialment de sortida a causa de les seves relativament grans dimensions i la concentració d'activitats econòmiques dins la comarca.

augment, seguint l'evolució del conjunt del territori català. Això sembla indicar l'increment cada vegada més accentuat dels desplaçaments que suposen traspassar el límit comarcal respecte als fluxos intracomarcals —descomptats els fluxos dintre del mateix municipi—. Així veiem que aquells —els fluxos intracomarcals— experimenten un increment del 83,7% durant la dècada, molt important, però força inferior al 150,4% i al 109,0% en què ho han fet els fluxos dirigits cap a altres comarques i aquells que tenen el seu origen en altres comarques.

Òbviament les comarques d'origen i destinació prioritàries són les comarques properes i veïnes al Baix Empordà. A aquestes s'ha d'afegir el Barcelonès i, per extensió, tota la RMB. Així, a la taula 3 es presenten, en nombre absolut i en percentatge, les relacions de mobilitat laboral més destacables del Baix Empordà amb d'altres comarques. Cal destacar un fet per la seva magnitud: l'increment dels intercanvis laborals amb la RMB —un 447,0%—, dintre de la qual té un fort pes la comarca del Barcelonès. El percentatge és força espectacular i fa convenient plantejar si es tracta d'un fet conjuntural o bé mostra l'existència d'unes tendències que continuaran en el futur. Així, si el 1986, el Barcelonès era destinació del 12% dels fluxos intercomarcals —el conjunt de la RMB: 15%—, aquest percentatge es dobla fins arribar al 23% el 1996 —RMB, 32%—. El Gironès encara manté una posició preeminent com a destinació de la mobilitat laboral intercomarcal del Baix Empordà, però el seu pes cau des del 60% fins al 43% entre aquestes dues dates.

És una evolució que no té correspondència amb l'origen de la població que per motius laborals es dirigeix de manera quotidiana a la comarca. Encara que l'increment general és fort, del 109%, es deu bàsicament a la població procedent de les comarques veïnes, Alt Empordà i Gironès. La població procedent del Barcelonès pràcticament no registra augment, però sí la procedent de la resta de la RMB. Tanmateix, en xifres absolutes, la població procedent de la RMB, exclòs el Barcelonès, és tan petita que no té la mateixa significació que en el cas de les dues comarques gironines prèviament citades.

Una interpretació immediata d'aquesta evolució seria el creixent caràcter residencial de la comarca i la seva dependència dels principals nuclis urbans amb els quals manté una major interrelació, Girona i Barcelona. S'incrementa el nombre de persones que es desplacen a treballar a ambdues capitals i els municipis que les envolten. Si el 1986 eren 1.451 persones, deu anys més tard la població s'ha més que doblat, arribant a les 3.343.

Aquesta evolució suggeriria el pas creixent de població, i ara pel que fa específicament a la comarca del Barcelonès i rodalies on l'increment de la mobilitat laboral és més gran, cap al Baix Empordà. Un nombre cada vegada més important de persones estaria traslladant-se cap a les segones residències que ja hi posseeixen o adquirint una nova residència, però mantenen el lloc de treball a la capital o les seves rodalies. Això, com a mínim, significaria una considerable ampliació de l'espai de vida quotidià per a algunes

Taula 3
Fluxos de mobilitat habitual laboral. Baix Empordà. 1986 i 1996

Xifres absolutes

1986			
a) fluxos dins dels municipis			21.449
b) fluxos intracomarcals			5.060
	origen (1)		destinació
c) fluxos intercomarcals			1.164
Gironès	1.215	Gironès	568
Alt Empordà	299	Barcelonès	183
Barcelonès	236	Alt Empordà	123
Selva	120	Selva	82
resta de comarques	160	resta de comarques	208

1996			
a) fluxos dins dels municipis			22.347
b) fluxos intracomarcals			9.293
	origen (1)		destinació
c) fluxos intercomarcals			2.433
Gironès	2.179	Gironès	1.065
Barcelonès	1.164	Alt Empordà	453
Alt Empordà	524	Selva	241
Selva	319	Barcelonès	186
resta de comarques	897	resta de comarques	488

Evolució (percentatge)

1986-1996		
a) fluxos dins dels municipis	4,2	
b) fluxos intracomarcals	83,7	
	origen	destinació
c) fluxos intercomarcals	150,4	
Gironès	79,3	87,5
Barcelonès	393,2	1,6
Alt Empordà	75,3	268,3
Selva	165,8	194,0
RMB (2)	447,0	65,0

(1) **Origen:** fluxos des del Baix Empordà; **Destinació:** fluxos cap al Baix Empordà

(2) Regió Metropolitana de Barcelona (Alt Penedès, Baix Llobregat, Barcelonès, Garraf, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental)

Font: elaboració pròpia a partir del padró de 1986 i de l'estadística de població de 1996, web de l'IEC (s'ha corregit alguna dada, corresponent a l'any 1996, de certs errors força evidents).

Les dades ofertes per la web per a l'any 1986 mostren petites diferències entre la població ocupada i els llocs de treball obtinguts del desglossament per branques d'activitat o professió, respecte als ocupats o llocs de treball desglossats segons comarca de destinació i origen.

persones.⁷ Les possibilitats de realitzar uns desplaçaments habituals d'aquest ordre de distància dona idea, per una part, de la «compressió» de l'espai, ja que cada vegada la velocitat de circulació és major i, per tant, l'espai s'«encongeix»; però segurament l'increment de la distància compensa aquesta major velocitat i fa que el temps real del desplaçament no variï.

Però hi ha una pregunta de fons sobre la qualitat de les dades que fa convenient plantejar fins a quin punt és aquest fenomen real o fictici? Fictici en el sentit de correspondre a una població que declara com a residència habitual la que fins ara era la segona residència, sovint per motius fiscals —bàsicament les desgravacions per habitatge—. Aquest és un tema i una problemàtica recurrent que afecta de ple no tan sols a censos i padrons sinó a la pròpia Estadística de Variacions Residencials, que mesura els fluxos migratoris. Ara bé, crec que no s'ha de menystenir el que pot tenir de «real» aquest trasllat de residència, ja que l'increment de població ocupada que es desplaça a la RMB se situa molt per sobre de la mitjana de l'altra comarca on és possible que hi hagi un nombre significatiu de població amb segones residències al Baix Empordà, el Gironès.

3.2 L'heterogeneïtat professional en la mobilitat laboral

Però quines són les característiques d'aquests fluxos intercomarcals? Fer un repàs de totes les possibles variables que els caracteritzen és una empresa feixuga i sense sentit. Per això, s'ha seleccionat una variable que considero bàsica i interessant per a una anàlisi més pormenoritzada: el nivell professional. En un principi, es va plantejar quina entre les diverses variables relacionades amb el treball: relació amb l'activitat, situació professional o branca d'activitat, podia ser més adequada per a l'anàlisi. Finalment, s'ha considerat que la categoria professional de les persones és la que pot donar una informació més plena de matisos ja que a diferència, per exemple, de la branca d'activitat ens indica, encara que sigui *grosso modo*, el nivell i la qualificació dels ocupats. Uns elements que es troben generalment imbricats íntimament amb la posició que els individus ocupen en la societat.

Un problema, però, es presenta com insalvable. El canvi radical que ha experimentat la classificació de les ocupacions i que fa molt difícil la comparació entre les dues sèries, l'antiga corresponent a l'any 1986 i la nova que s'ha aplicat per primera vegada amb l'estadística de població de 1996 (taula 4). A causa de la impossibilitat de fer unes categories equivalents entre ambdues sèries, s'ha

⁷ És interessant fer referència al cas de les connexions ferroviàries regionals de RENFE entre Barcelona i la resta de capitals provincials i comarcals de Catalunya. Així, pel que fa a les línies que travessen les comarques gironines, hi ha hagut un augment constant del nombre de trens i de viatgers des que el 1992 es va posar en marxa el servei «Catalunya Exprés» que enllaça les principals poblacions de Catalunya amb Barcelona. En el cas de la línia que uneix Barcelona amb Girona i Figueres, els propis estudis fets per RENFE han permès constatar l'existència d'un elevat nombre d'usuaris que són *commuters* i que es desplacen diàriament més de 100 kilòmetres entre els seus llocs de residència i de feina (*El País*, 7 de gener de 2000). Una evolució que segurament s'accentuarà amb la posada en marxa dels serveis d'alta velocitat entre les diferents capitals catalanes. Evidentment seria de gran interès disposar de dades addicionals sobre el transport privat, hegemònic fora de la RMB.

Taula 4
Mobilitat laboral segons categoria professional i origen i destinació.
Baix Empordà. Percentatge. 1986 i 1996

Localització de la feina de la població ocupada resident al Baix Empordà

1986

	mateix municipi	desplaçament intracomarcal	desplaçament intercomarcal (2)	Total	Base
Directius	76,1	14,8	9,1	100,0	715
Professionals i tècnics	61,4	18,7	19,8	100,0	2.139
Administratius	66,7	21,8	11,5	100,0	2.617
Comerciants i venedors	80,1	13,3	6,6	100,0	4.162
Altres serveis	76,1	18,3	5,6	100,0	3.930
Agricultors	89,3	8,7	2,0	100,0	2.719
Obrers construcció i indústria	73,7	20,7	5,7	100,0	11.802
Forces armades	96,0	2,0	2,0	100,0	50
No consta	76,8	12,4	10,7	100,0	354
Total	75,0	17,8	7,2	100,0	
Base (1)	21.370	5.069	2.030		28.488

1996

	mateix municipi	desplaçament intracomarcal	desplaçament intercomarcal (2)	Total	Base
Directius	70,5	17,6	11,9	100,0	4.101
Tècnics i professionals	44,7	23,4	31,9	100,0	3.299
Tècnics i professionals de suport	49,2	26,4	24,4	100,0	4.600
Administratius	55,3	30,4	14,3	100,0	1.407
Treballadors serveis i venedors	63,5	28,1	8,4	100,0	6.042
Treballadors qualificats agricultura	78,5	17,4	4,1	100,0	2.158
Artesans i treballadors qualificats indústria i construcció	63,2	27,2	9,5	100,0	8.213
Operadors instal·lacions i maquinària	58,2	27,1	14,7	100,0	3.648
Treballadors no qualificats	65,4	25,6	9,0	100,0	3.327
Forces armades	55,6	11,1	33,3	100,0	18
Total	60,9	25,2	13,8	100,0	
Base	22.347	9.293	5.083		36.813

Origen dels treballadors ocupats en els llocs de treball del Baix Empordà

	1986			Total	Base
	mateix municipi	desplaçament intracomarcal	desplaçament intercomarcal (3)		
Directius	78,3	15,3	6,5	100,0	695
Professionals i tècnics	66,5	20,3	13,2	100,0	1.976
Administratius	71,8	23,4	4,8	100,0	2.432
Comerciants i venedors	83,5	13,8	2,7	100,0	3.994
Altres serveis	76,9	18,5	4,6	100,0	3.888
Agricultors	89,9	8,8	1,3	100,0	2.700
Obrers construcció i indústria	75,5	21,2	3,4	100,0	11.519
Forces armades	94,1	2,0	3,9	100,0	51
No consta	77,7	12,6	9,7	100,0	350
Total	77,4	18,4	4,2	100,0	
Base (1)	21.370	5.069	1.164		27605

	1996			Total	Base
	mateix municipi	desplaçament intracomarcal	desplaçament intercomarcal (3)		
Directius	74,8	18,7	6,5	100,0	3.866
Tècnics i professionals	53,2	27,9	18,9	100,0	2.769
Tècnics i professionals de suport	58,8	31,6	9,7	100,0	3.851
Administratius	59,0	32,5	8,5	100,0	1.318
Treballadors serveis i venedors	65,6	29,0	5,4	100,0	5.849
Treballadors qualificats agricultura	79,3	17,6	3,1	100,0	2.135
Artesans i treballadors qualificats indústria i construcció	66,6	28,7	4,8	100,0	7.802
Operadors instal·lacions i maquinària	62,7	29,2	8,2	100,0	3.386
Treballadors no qualificats	68,6	26,9	4,5	100,0	3.173
Forces armades	71,4	14,3	14,3	100,0	14
Total	65,7	27,2	7,1	100,0	
Base	22.347	9.293	2.433		34.161

(1) Les dades de la base no coincideixen amb les dades d'altres taules. Discrepàncies entre la pròpia estadística (veure nota a la font de la taula 3)

(2) Flux a altres comarques

(3) Flux des d'altres comarques

Font: elaboració pròpia a partir de

1986: IEC, Padrans municipals d'habitants. 1986. Localització de l'ocupació laboral

1996: estadística de la població de 1996, web de l'IEC

optat per deixar-les tal com són facilitades per les pròpies estadístiques, encara que això compliqui la comparació entre tots dos anys.

El més interessant és ressaltar les diferències que s'observen entre les diverses categories professionals. En realitat, no és una sorpresa, ja que els nivells de mobilitat, ja sigui en aquest cas relacionats amb els desplaçaments habituals o en el cas de la mobilitat que comporta un canvi de residència, són consistentment més elevats per aquells grups professionals de major qualificació, exemplificat en aquest cas en els professionals i tècnics. Hi ha una clara diferència entre aquest grup més, en menor mesura, el personal dels serveis administratius i la resta de categories professionals,⁸ on destaca pel seu «immobilisme» la població dedicada a les activitats agràries, ramaderes i pesqueres. Una altra constatació significativa són les poques diferències que hi ha entre els diversos grups de treballadors ja sigui de la indústria i dels serveis. Les divergències són escasses i l'evolució similar.

Els professionals i tècnics són les categories amb un major pes dintre de la mobilitat intercomarcal —en principi, la mobilitat de més llarga distància— tant en el flux d'entrada com de sortida, però és especialment en aquest últim on revesteixen una particular intensitat. Així, el 1996 més d'una quarta part dels tècnics i professionals —sumatori de les dues categories en què se subdivideixen— marxaven a treballar fora de la comarca mentre que el flux d'entrada, encara que significativament inferior, era el més elevat entre totes les categories professionals.

Aquestes sortides d'ocupats estan clarament orientades a les dues àrees urbanes amb les quals el Baix Empordà manté una major relació: Girona i la RMB (taula 5). Ambdues absorbeixen el 86% de tots els desplaçaments des del Baix Empordà cap a altres comarques. Si bé les tendències generals mostren l'elevat pes que en aquests desplaçaments tenen els segments més qualificats ja siguin professionals i tècnics com, en un segon pla, els treballadors qualificats de la indústria, la construcció i els serveis; existeix una apreciable diferència entre els fluxos a la RMB i els fluxos que es dirigeixen cap al Gironès i a les altres dues comarques veïnes del Baix Empordà: l'Alt Empordà i la Selva. La composició del flux cap a les comarques metropolitanas barcelonines està molt més decantat cap als segments professionals de major qualificació: directius, professionals i tècnics. Cap al conjunt de comarques veïnes —Gironès, Alt Empordà i la Selva— hi ha una major diversificació dels fluxos de sortida.

Tot això implica una important divergència entre grups professionals i, per extensió, grups socials. Aquells amb un major status ocupacional efectuen, en principi, uns desplaçaments amb una distància força superior a la resta d'ocupats. Aquest fet ens situaria en la pista que són aquests grups els que tenen una major llibertat a l'hora de decidir la localització de la seva residència. No obstant això, és convenient tenir present els problemes, ja mencionats amb anterioritat, que presenten aquestes dades a causa de les possibles localitzacions «fictícies» de la residència a la comarca. I, en especial, per aquells grups amb majors possibilitats econòmiques per accedir a un habitatge en una comarca amb una oferta residencial, especialment segones residències, de preu elevat.

Taula 5
Mobilitat laboral segons comarca de destinació i de procedència per
categoria professional. Baix Empordà. Percentatge. 1996

Desplaçaments a altres comarques

	Total	Gironès	RMB	Alt Empordà	Selva	resta de Catalunya	fora de Catalunya	Base
Directius	9,6	6,7	13,8	8,4	10,3	8,8	6,4	487
Tècnics i professionals	20,7	17,2	28,4	13,9	12,8	25,4	24,6	1.052
Tècnics i professionals de suport	22,1	19,9	27,5	17,2	14,4	25,9	21,4	1.121
Administratius	4,0	4,3	3,3	5,7	3,6	2,6	1,6	201
Treballadors serveis i venedors	10,0	10,9	6,8	13,0	8,2	17,1	15,5	509
Treballadors qualificats agricultura	1,8	1,2	2,1	4,8	1,0	-0,6	1,6	89
Artesans i treballadors qualificats indústria i construcció	15,4	18,3	9,5	17,2	23,1	14,0	12,3	782
Operadors instal.lacions i maquinària	10,6	13,9	5,2	13,0	17,4	4,3	10,2	538
Treballadors no qualificats	5,9	7,7	3,4	6,9	9,2	0,9	3,2	298
Forces armades	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	3,2	6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	5.083
Base	5.083	2.179	1.639	524	390	351	187	

Desplaçaments des d'altres comarques

	Total	Gironès	RMB	Alt Empordà	Selva	resta de Catalunya	fora de Catalunya	Base
Directius	9,6	6,7	13,8	8,4	10,3	8,8	6,4	487
Tècnics i professionals	20,7	17,2	28,4	13,9	12,8	25,4	24,6	1.052
Tècnics i professionals de suport	22,1	19,9	27,5	17,2	14,4	25,9	21,4	1.121
Administratius	4,0	4,3	3,3	5,7	3,6	2,6	1,6	201
Treballadors serveis i venedors	10,0	10,9	6,8	13,0	8,2	17,1	15,5	509
Treballadors qualificats agricultura	1,8	1,2	2,1	4,8	1,0	-0,6	1,6	89
Artesans i treballadors qualificats indústria i construcció	15,4	18,3	9,5	17,2	23,1	14,0	12,3	782
Operadors instal.lacions i maquinària	10,6	13,9	5,2	13,0	17,4	4,3	10,2	538
Treballadors no qualificats	5,9	7,7	3,4	6,9	9,2	0,9	3,2	298
Forces armades	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	3,2	6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	5.083
Base	5.083	2.179	1.639	524	390	351	187	

4. Reflexions finals

La panoràmica, aquí descrita, sobre els fluxos de mobilitat laboral és un bon indicador dels canvis que se succeeixen en el territori pel que fa a la localització de l'activitat econòmica i de les persones. Malgrat la limitació que representa només disposar de dades per deu anys (1986-1996) és possible constatar que el volum i, en general, la distància dels recorreguts quotidians s'incrementen.

La creixent dissociació entre el lloc de residència i el lloc de treball dels individus va a l'alça i dona com a resultat un considerable augment de la mobilitat laboral quotidiana, una apreciació que segurament es pot estendre a tot el conjunt de mobilitat habitual. L'espai de vida de les persones, en aquest sentit, cada vegada és més ampli i, potser també, més difús i indefinit, amb un assentament més dèbil que potencia aquest creixement de la mobilitat, tal com indiquen PASCUAL DE SANS i CARDELÚS (1998).

El fort creixement d'ocupació des de 1986 s'ha donat de forma paral·lela a un increment de la mobilitat intermunicipal, de forma més intensa en el cas de la mobilitat entre comarques que en el cas de la mobilitat dintre de les comarques.

Pel que fa al Baix Empordà, l'àrea amb la qual l'intercanvi és més intens està formada, òbviament, per les comarques veïnes: Alt Empordà, Gironès i la Selva, així com el Barcelonès i, per extensió, el conjunt de la RMB. En aquest últim cas, és on s'aprecia l'increment més destacat de la mobilitat laboral de la població i, en especial, en relació amb el nombre de persones que resideixen al Baix Empordà i treballen a les comarques metropolitanes. Les entrades al Baix Empordà des d'aquesta àrea no experimenten un increment tan significatiu i es concentren, per altra part, bàsicament en els fluxos procedents de les comarques veïnes.

Un element que s'ha volgut destacar d'aquests fluxos de mobilitat laboral és el de la professió. És una variable que, a pesar de les seves limitacions, permet inferir una sèrie d'apreciacions interessants sobre el fenomen i les característiques de la mobilitat laboral que es desenvolupa en aquesta comarca i, possiblement, en el conjunt de Catalunya. I, per extensió, sobre les diferències en el procés d'assentament i de constitució de l'espai de vida de les persones dependent del seu nivell professional i laboral. Ja s'ha indicat amb anterioritat que, en termes generals i malgrat certes impressions equivocades, els grups amb una major mobilitat —impliqui aquesta un canvi més o menys permanent de residència— corresponen a les capes socials més benestants, amb un major nivell de qualificació educativa i laboral.

En el cas del Baix Empordà es pot comprovar com els nivells de mobilitat laboral intermunicipal i, específicament, intercomarcals —els que suposen, en principi, una major distància recorreguda— són clarament més elevats en els grups professionals corresponents a aquelles categories de mitjana i elevada qualificació socioprofessional com poden ser els professionals i tècnics. Els directius se situen en una posició més secundària. És especialment destacable

el flux de sortida del Baix Empordà a altres comarques i, específicament, cap al Barcelonès i la seva RMB. El flux cap a aquesta àrea es caracteritza per la concentració de persones d'aquests estrats professionals enfront de la major diversitat que mostra el flux de sortida a altres comarques, com per exemple amb destinació al Gironès.

L'evolució de la mobilitat laboral al Baix Empordà, per tant, té una sèrie de característiques pròpies que la defineixen, com és el fet de tractar-se d'una comarca amb una estructura urbana policèntrica, una acusada especialització de l'activitat econòmica en els serveis i la construcció i un marcat caràcter residencial, fruit de la concentració d'un volum molt important de segones residències. Ara bé, els nivells i l'evolució de la mobilitat van en la mateixa direcció si els situem dins del context del conjunt de Catalunya.

L'increment d'aquest tipus de mobilitat quotidiana es fa de forma paral·lela a un increment de les distàncies recorregudes. Cada vegada més hi ha un nombre de persones que han de desplaçar-se per treballar a un altre municipi diferent del de residència. És aquest un fenomen en el qual se sumen diversos elements. Per una part, la generalització de l'accés al vehicle privat per part dels diversos membres de la família permet una major independència i un increment de la mobilitat. La rapidesa dels desplaçaments porta al que podria denominar-se com una «compressió» de l'espai. Cada vegada es poden fer més quilòmetres en menys temps, la qual cosa no vol dir necessàriament que els temps entre residència-feina siguin progressivament menors (MIRALLES, 1997). Així, les possibilitats d'elecció del lloc de residència es fan dintre d'un territori més ampli en el qual segurament s'intenta conjuminar la qualitat i el preu dels habitatges amb un fàcil accés a la provisió de determinats serveis. Això no porta implícitament, ni de bon tros, a una suposada igualació del territori. La selecció basada prioritàriament en el preu dels habitatges contribueix a delimitar les possibilitats d'elecció del lloc de residència de les persones.

I sembla que en el cas del Baix Empordà aquest fenomen és molt patent. A partir de les dades sobre nivells professionals, encara que de forma indirecta, ens podem fer una idea de la posició que els individus ocupen en la societat. Així, aquells pertanyents a les categories de professionals i tècnics i, en menor mesura, els directius i els treballadors dels serveis administratius, tenen uns nivells de mobilitat molt superiors a la resta d'ocupats. I, a més, molt més accentuada en el cas de la mobilitat que suposa traspasar els límits comarcals, en principi de major distància. El creixement del pes d'aquests grups i, per altra part, el descens força acusat de les persones dedicades a les activitats agràries, més estables en el territori, que encara tenien una certa importància a la comarca contribueixen a modelar aquesta àmplia mobilitat laboral.

Aquestes persones poden tenir més facilitat per decidir el seu lloc de residència gràcies a que compten amb més mitjans per a la mobilitat i amb un nivell econòmic superior. Els municipis del Baix Empordà com d'altres situats a la perifèria dels principals nuclis urbans del país s'han convertit en destinació d'un important nombre de nous immigrants, però que encara conserven les

seves feines als municipis d'origen. La distància respecte a Girona i, en molta major mesura, respecte a la ciutat de Barcelona i la seva rodalia encara actuen com un fre i una selecció de les persones que es poden permetre aquests desplaçaments de freqüència més o menys diària o setmanal.

5. Bibliografia citada

- Atles Comarcal de Catalunya. El Baix Empordà* (1998). Barcelona: Diputació de Girona i Institut Cartogràfic de Catalunya.
- CALS I GÜELL, J. [dir] (1984). *El Baix Empordà. Recursos i estructura econòmica*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya.
- CASTAÑER I VIVAS, M. (1994). «La ciudad real en Catalunya. Las áreas de cohesión». *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales* [Madrid], 99, p. 101-114.
- CASTAÑER, M.; GUTIÉRREZ, O.; VICENTE, J. (1995). «L'evolució dels mercats de treball de Catalunya 1981-1986-1991. Una anàlisi territorial». A: PALACIO, G.A. [coord], *Els mercats de treball de Catalunya. 1981-1986-1991*. Barcelona: Direcció General de Planificació i Acció Territorial. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Generalitat de Catalunya, p. 146-240.
- CASTAÑER, M.; DONAIRE, J. A.; GUTIÉRREZ, O.; VICENTE, J. (1998). «Cohesió i centralitat, 1981-1986-1991-avanç 1996». A: PALACIO, G.A. [coord], *Cohesió, centralitat i cohesió iterativa: àrees funcionals a Catalunya, 1981-1986-1991-avanç 1996*. Barcelona: Direcció General d'Ordenació del Territori i Urbanisme, p. 25-272.
- CLOS I COSTA, I. (1986). «El viatge al treball a Barcelona i l'entorn», *Documents d'Anàlisi Geogràfica* [Bellaterra], 8-9, p. 25-38.
- CLUSA, J.; RODRÍGUEZ-BACHILLER, A. (1995). «Els mercats de treball de Catalunya al final de la crisi econòmica del període 1975-1984». A: PALACIO, G.A. [coord], *Els mercats de treball de Catalunya 1981-1986-1991*. Barcelona: Direcció General de Planificació i Acció Territorial. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Generalitat de Catalunya, p. 6-92.
- FRAGUELL, R. M. (1993). *Turisme residencial i territori (la segona residència a la regió de Girona)*. Girona: L'Eix editorial.
- MENDIZÁBAL I RIERA, E. (1996). *L'ús temporal del territori: l'exemple dels habitants de la Regió Metropolitana de Barcelona*. Tesis doctoral, Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (Barcelona). (document no publicat)
- MENDIZÁBAL I RIERA, E.; SÁNCHEZ SÁNCHEZ, E. (1998). «La mobilitat habitual de la població a Catalunya». A: GINER, S. [dir], *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, p. 283-298.
- MIRALLES GUASCH, C. (1997). *Transport i ciutat (Reflexió sobre la Barcelona contemporània)*. Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona.
- NEL-LO, O. (1995). «Dinàmiques territorials i mobilitat urbana a la regió metropolitana de Barcelona». *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 24, p. 9-37.

- NUNES I ALONSO, J. (1986). «Aproximació a l'estructura de l'àrea metropolitana de Barcelona: les estructures d'intensitat diària». *Documents d'Anàlisi Geogràfica* [Bellaterra], 8-9, p. 71-90.
- PALACIO, G. A. [coord] (1995). *Els mercats de treball de Catalunya 1981-1986-1991*. Barcelona: Direcció General de Planificació Territorial. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Generalitat de Catalunya.
- PALACIO, G. A. [coord] (1998). *Cohesió, centralitat i cohesió iterativa: àrees funcionals a Catalunya, 1981-1986-1991-avanç 1996*. Barcelona: Direcció General d'Ordenació del Territori i Urbanisme.
- PASCUAL DE SANS, A.; CARDELÚS, J. (1998). «Migracions a Catalunya: entre la mobilitat i l'assentament». A: GINER, S. [ed], *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, p. 189-200.
- SMART, M. W. (1974). «Labour market areas: uses and definitions», *Progress in Planning*, (monogràfic).
- SOLANA SOLANA, A. M (2000). *Treball, mobilitat i assentament de la població. Un cas comarcal: el Baix Empordà*. Tesi de doctorat, Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (Barcelona). (document no publicat)